

İZMİR'DE BİR ARBORETUM KURULMALIDIR

Prof. Dr. İlçin ASLANBOĞA

Arboretum ansiklopedilerde odunsu bitkilerin sergilendiği bahçeler olarak tanımlanır.

Bir yeşil alanın arboretum olarak tanımlanabilmesi için bu alanın iklimik, fitocoğrafik özelliklerine uyabilecek, orijinleri bilinen, bilimsel olarak tanımlanmış çok sayıda odunsu bitkinin belirli ilkeler çerçevesinde sergilenmesi gerekir. Bu bitkiler açık alanda dikili olmalı, özel bakım görmemeli, özel etiketlerle tanıtılmalı ve bilimsel bakış açısıyla gözetilmelidirler.

ARBORETUM KURMA DÜŞÜNCESİ NASIL OLUŞTU ?

Bitkilere karşı ilgi doğal olarak insanlığın varlığından buyana süregelenmektedir. İlgi öncelikle beslenme ve barınma gereksinimleri için uygun olanların seçimi yönünde gelişmiş, şifa arama ve estetik özelliklerinden yararlanma arayışlarıyla çeşitlenmiştir. Her konuda olduğu gibi bitkilere de diğer insanlardan daha fazla ilgi duyan kişiler, doğadan topladıkları bitkileri sahip oldukları bahçelerde yetiştirmeye, diğer insanlara gerek sosyal gerekse ekonomik amaçlarla tanıtmaya başlamışlardır. Orta çağda öncelikle şifalı bitkiler ve baharatlı bitkiler ağırlıklı kurulan bahçeler, üniversitelerin de ilgi alanı olmuş, yoğun bakım gerektiren ekzotik bitkilerin de sergilenebildiği seralar kurulmuş, bu çerçevede öncelikle Avrupa'da büyük botanik bahçeleri oluşmuştur. Şüphesiz bu bahçelerde otsu ve odunsu bitkiler birlikte bulunmaktaydı.

Daha sonra sadece dendroloji konulu sorulara yanıt verecek bahçeler gelişmeye başlamıştır. Bu bahçelerin öncüsü 1811 de Dresden yakınında Tharandt'da kurulmuştur. 19 yüzyılın başlarında arboretumlar üzerine eserler yazılmaya başlamıştır. Örneğin; 1838 de J.C.Loudon İngiltere de 8 ciltlik "Arboretum et Fruticetum Britannicum" başlıklı bir eser yayınlamıştır. 1864 te E.Petzold ve G. Kirchner Almanya 'da "Arboretum Muscaviense", A.Lavallee Fransa'da " Arboretum Segrezianum" adlı eserler yazmışlardır.

Arboretumlara ilgi önce üniversitelerden daha sonra özel vakıflardan gelmiştir. Özel olarak kurulmuş , daha sonra Cambrige Üniversitesine bağlanmış olan Arnold Arboretumu bunlara örnektir.

James Arnold 1868 yılında sahip olduğu araziye bu amaca tahsis etmiş, 1872 yılından sonra bu alan Prof. Sargent tarafından dünyanın en önemli arboretumu haline getirilmiştir.

Ayrıca yeryüzünde her zaman bitkilerle ilgilenen aynı zamanda koleksiyoncu kişiliğe sahip insanlar olmuştur. Örneğin Graf Silva –Tarouca 1835 yılında Prag yakınında küçük bir köy olan Pruhonice'de sahibi olduğu arazi üzerinde 230 ha genişliğinde bir park kurmuştur. Bu park 1929 yılında kamulaştırılmıştır ve 1962 yılından buyana da Çekoslovak Bilimler Akademisinin botanik bahçesi olarak hizmet görmektedir.

* Bu bildiri Orman Mühendisleri Odası adına düzenlenmiştir.

Bu sayılanların dışında büyük fidanlıkların anaçlık koleksiyonu amacıyla kurdukları arboretumları da unutmamak gerekir. Berlin'deki Spaeth firmasının sahip olduğu bahçe buna örnektir.

ARBORETUMLARIN BUGÜNKÜ İŞLEVLERİ.

Arboretumların işlevleri çok yönlüdür, doğal olarak arboretumun türüne göre bu görevler yönlendirilir.

Botanik bahçeleri ve arboretumlar önceleri genellikle yeni keşfedilen bitkilerin tanıtımı ve üretimine yönelik kurulmuştur. Büyük botanik bahçeleri örneğin Arnold Arboretumu ya da Londra'daki Kew Garden tüm dünyadan bitkileri toplar ve sahip oldukları türlerin zenginleşmesini sağlardı. Bu görev son zamanlarda ikinci planda kalmaktadır. Çünkü artık yeni bitkilerin keşfi 19. yüzyılda olduğu kadar çok değildir. Buna rağmen halen yeni türlerin keşfine yönelik seyahatlar yapılmaktadır. Bulunan bitkilerden alınan tohumlar dünyanın bütün botanik bahçelerine gönderilmekte ve yeryüzüne yayılmaları sağlanmaktadır. Bazı arboretumlar bitki ıslahı ile de uğraşmışlardır. Bugün var olan arboretumlar daha çok belirli amaçlar için varlıklarını sürdürmektedirler. Üniversiteye bağlı bir arboretumla bir orman botaniği bahçesi şüphesiz öncelikle dersler, uygulamalar ve bilimsel araştırmalar için kurulurlar. Bunlar öncelikle yöresel odunsu bitkilere ağırlık verirler, bu arada ekonomik ya da bilimsel yönde önemi olan ekzotik bitkiler de bu alanlarda sergilenir. Ayrıca çeşitli denemeler ve bilimsel araştırmalara materyal temini için zaman zaman aynı türden çok sayıda bitkinin üretilmesi de gerekli olabilir. Bazı arboretumlarda da çalı ve ağaçların yeşil alan düzenlemesi ve ormancılık amaçlarına uygunlukları araştırılır. Genel olarak seçilen türlerden çok sayıda fidanın alana dikilmesi ve en az bakımla gözetim altında tutulmaları esastır. Örneğin Göteborg Botanik bahçesinde bu tür gözlemler 100 ha alan üzerine dikilmiş sadece 200 tür üzerinde yapılmaktadır.

Bazı arboretumlar az sayıda çalı ve ağaç türünün adaptasyonu (aklimatizasyonu) üzerine çalışmaktadır. Çekoslovakya'daki Nitros kenti yakınlarındaki Mlynany Arboretumu buna örnektir. Bu arboretumu Graf Ambrozy kurmuştur ve 100 yılı aşkın bir süredir güney Slovakya'nın karasal iklimine, doğal olarak subatlantik ve atlantik iklimlerde yaşayan herdem yeşil geniş yapraklı bitkilerin adaptasyonu denemeleri yapılmaktadır. Başlangıçta birtakım güçlükler yaşanmıştır, ancak zamanla bitkilerin uyum sağladıkları ve doğal yolla üremeye başladıkları gözlenmiştir.

Kentler çevresindeki arboretumların amacı, çeşitli odunsu bitki türleri ve kültürvarlarını ilgi duyanların yakınına getirmektir. Bu arboretumlarda çeşitli ağaçlar ve çalılar yeşil alan düzenleme- bitkilendirme amaçlarına yönelik özellikleriyle tanıtılmaktadır. Bu alanlar kent halkının kültürel gereksinimine olduğu kadar, dinlenme gereksinimine de hizmet etmektedirler, aynı zamanda kent iklimi ve kent sağlığı için de önemli alanlardır.

Bu bağlamda özel arboretumlar genellikle halkın ilgisini çekebilecek görevler üstlenmektedirler. Bunlardan bazıları benzer türlerin ve kültür formlarının koleksiyonlarını yapmaktadırlar. Bu tür uygulamalara Hoey-Smith'in Rotterdam yakınında Trompenburg Arboretumundaki Quercus koleksiyonu, Yalova yakınlarındaki Karaca Arboretumundaki Acer, Betula, Magnolia, Quercus v.d. koleksiyonları örnek olarak gösterilebilir.

Nihayet ormancılık faaliyetleri çerçevesinde kurulan gen bahçeleri de arboretumlar arasında değerlendirilebilir. Pek çok Ormancılık araştırma enstitüsü orman genetiği ve orman ağaçları

* Bu bildiri Orman Mühendisleri Odası adına düzenlenmiştir.

ıslahı yönünde çalışmalar yapmaktadır. Kural olarak buralarda kıymetli ağaç türlerinin çeşitli klonlarının koleksiyonları yapılmaktadır.

Arboretumlar çok çeşitli donanımlara sahip olabilirler. Canlı bitkilerin yanı sıra kütüphane, fotoğraf arşivi, herbaryum, tohum, kozalak ve odun koleksiyonları da olabilir. Sahip olunan odunsu bitkilere ilişkin yayımlar olabilir. Çeşitli arboretumlar arasında canlı materyal, çelik ya da tohum alışverişleri olabilir.

Arboretumlarda rehberlik ve tanıtım (sözlü, görsel, yazılı vb.) hizmetleri çok önemlidir.

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEKİ ÖNEMLİ ARBORETUMLAR.

Örneğin;

Almanya'da çok sayıdaki botanik bahçesi ve arboretumdan bazıları;

Berlin, Botanik bahçesi 42 ha genişliğinde, Humboldt Üniversitesinin denetimindedir, sistematik ve bitki coğrafyası esaslarına göre düzenlenmiştir.

Bremen, Botanik Bahçesi ve Rhododendron koleksiyonu 35 ha genişliğindedir.

Darmstadt, Botanik bahçesi, Teknik Üniversitenin denetimindedir, 6 ha genişliğindedir.

Dortmund, Kenti botanik bahçesi, 53 ha genişliğindedir, Rhododendron, Prunus, Malus, Philadelphus, Deutzia, Acer ve bodur Konifer koleksiyonları vardır.

Elmshorn, Tim u. Co. Fidanlığının özel arboretumudur, 2,5 ha genişliğindedir.

Hann. Münden, Orman Fakültesinin Orman Botaniği bahçesi, 4,5 ha genişliğindedir.

Hannover, Berggarten, 12,5 ha genişliğindedir. Teknik üniversitenin denetimindedir.

Kassel, Wilhelshöhe Parkı, 250 ha genişliğindedir. İngiliz bahçe sitilinde düzenlenmiştir. Zengin odunsu bitki koleksiyonları vardır.

Köln, Rodenkirchen Orman Botaniği Bahçesi, 12 ha genişliğindedir, geniş alanlarda Sorbus, Malus, Crataegus ve Prunus koleksiyonları vardır.

Mainau, Mainau adasında bir şato bahçesidir. 30 ha genişliğinde subtropik bitkiler ve Metasequoia alleleriyle ünlüdür.

Preetz, Donner ailesinin halka açık özel arboretumudur, 43 ha genişliğindedir.

Schmalenbeck, Tannenhöft Arboretumu, Orman genetiği ve orman ağaçları ıslahı enstitüsüne aittir, 12 ha genişliğindedir. Picea, Taxus, Acer ve Quercus koleksiyonları ile ünlüdür.

Tharandt, Dresden Orman Fakültesine aittir, 18 ha genişliğindedir ve çok yaşlı ağaçlarıyla ünlüdür.

Weinheim, Eksotik bitkiler bahçesi, 32 ha genişliğindedir.

TÜRKİYE'DE ARBORETUM KURMA GİRİŞİMLERİ VE BUGÜN SAHİP OLDUKLARIMIZ.

Türkiye'de arboretum kurma düşüncesi ve gayreti 1949 yılında İ.Ü.Orman Fakültesinde eğitim ve araştırma gereksinimi ve hedefleri çerçevesinde Prof. Dr. Hayrettin Kayacık öncülüğünde başlamıştır. Belgrat Ormanında 35 ha genişliğindeki alan hem orman fakültesine yakın olması hem de iklim ve doğal bitki örtüsünün amaca uygunluğu nedeniyle

* Bu bildiri Orman Mühendisleri Odası adına düzenlenmiştir.

seçilmiştir. Arboretuma 1982 yılında “Atatürk Arboretumu” adı verilmiş ve alanı 343 hektara genişletilmiştir. Bu alanın önemli bir bölümü Belgrad Ormanı doğal bitki örtüsüyle kaplıdır. Bu alan içinde bir su bendi (Osmanlı döneminden kalma Kirazlı Bent) ve bir fidanlık bulunmaktadır. Mülkiyeti ve yönetimi Orman Genel Müdürlüğüne aittir. Bugün bu kadar geniş bir alanda iki orman mühendisi ve 10 işçi ile Arboretum hizmetleri yürütülmeye çalışılmaktadır. Çalışmalar İ.Ü. Orman Fakültesi öğretim üyelerinden oluşan bir danışma kurulu tarafından yönlendirilmektedir. Arboretum alanında 450 adedi doğal olarak yörede bulunan toplam 1500 tür bulunmaktadır. Bunlardan Meşe ve Akçaağaç koleksiyonları uluslararası öneme sahiptir.

Türkiye’de kurulmuş ve bugün ulusal ve uluslararası öneme ve üne sahip ikinci arboretum Yalova-Samanlıköy’de “Karaca Arboretumu” dur. 13,5 ha genişliğindeki özel mülkiyet üzerinde arboretum kurma fikri arazinin sahibi Hayrettin Karaca’ya aittir. 1980 yılından beri gelişen arboretum bugün 7000 kadar tür, alttür, varyete ve kültür formu odunsu bitkiyi barındırmaktadır. Arboretumların genel kuruluş amaçlarının yanı sıra dünyanın en geniş akçaağaç ve konifer koleksiyonlarını oluşturmayı hedeflemektedir. Bugün sahip olduğu diğer bitkilerin yanı sıra Acer, Betula, Magnolia, Quercus, Carpinus, Fagus, Tilia, Viburnum, Cotoneaster, Spiraea, Berberis, Abies, Picea, Pinus, Chamaecyparis, Thuja ve Juniperuslar koleksiyonlar halinde ziyaretçilere tanıtılmaktadır. Ayrıca bu arboretum üniversiteler, askeri kuruluşlar, orman bölge müdürlükleri ve belediyelere ait alanlarda kurulma aşamasında olan arboretumlara ve botanik bahçelerine fidan ve teknik yardım yapmakta, yerli ve yabancı öğrencilere staj olanağı sağlamaktadır. Karaca Arboretumunda Ziraat Mühendisleri, Ziraat Teknisyenleri, Bahçevanlar ve düz işçiler olmak üzere toplam 35 kişi çalışmaktadır.

Kurulmuş, ziyaretçi kabul eden ve gelişim sürecindeki bu iki arboretumun dışında planlama, tasarım ya da kuruluş aşamasında olan arboretumlardan sözedilmektedir. Bunlardan Muğla-Köyceğiz yakınlarında düşünülen “Yunus Emre” arboretumunun kurulması fikri, Özel Çevre Koruma Kurumuna aittir. Yine mülkiyeti Orman Genel Müdürlüğüne ait olan söz konusu 286 ha genişliğindeki alanda arboretum kurulmak üzere 1994 yılında kapsamlı bir proje hazırlanmış, altyapı çalışmalarına başlanmış ancak çeşitli nedenlerle uygulamadan vazgeçilmiştir.

Ayrıca Eskişehir Osmangazi, Anadolu Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, 19 Mayıs Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Uludağ Üniversitesinde bu amaçta çalışmaların sürdüğü bilinmektedir.

Yukarda bir arboretumun ne olduğu hangi amaçlara hizmet etmek üzere kurulduğu, her şeyden önce uzun yılları kapsayan bir gelişim sürecini gerektirdiği, uygulama ve bakım çalışmaları için önemli bilgi birikimine gereksinim olduğu bazı örnekleriyle anlatılmaya çalışılmıştır. Böylesine uzun soluklu bir girişimin başarılı olabilmesi için planlanması vazgeçilmezdir.

İZMİR’DE BİR ARBORETUM KURMA DÜŞÜNCESİNİN GEREKÇELERİ:

İzmir Akdeniz fitocoğrafya bölgesinin bitki yaşamı bakımından sahip olduğu tüm olumlu özelliklere sahiptir. Yani İzmir’de kurulacak bir arboretumda bölgede yaşayabilen pek çok odunsu bitki türü bir arada, açık alanda yaşatılıp sergilenebilir. Ayrıca Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Afrika ve Asya’nın benzer iklim özellikleri gösteren bölgelerinde yaşayan pek çok odunsu bitkinin İzmir’de sergilenmesi, tanıtılması olanaklıdır.

* Bu bildiri Orman Mühendisleri Odası adına düzenlenmiştir.

İzmir bir üniversite kentidir. Yeryüzündeki bitki varlığının önemi eğitim kurumlarının çeşitli aşamalarında anlatılmaktadır. Tarım ve ormancılık uygulamalarıyla doğrudan ilgili olanlar dışında bitkilerle ilgili bilgiler genelde teorik aşamada kalmakta, insanların onları bizzat görerek tanımaları, ilgilenmeleri, sevmeleri, koruma, aynı zamanda yararlanma düşüncesine ya da gayretine ulaşması mümkün olmamaktadır. İzmir’de ve yakın bölgelerdeki Üniversitelerde bitkilerin çeşitli özellikleriyle ilgilenen bölümlerinin gözlem ve araştırma materyaline gereksinimi vardır.

İzmir bir turizm beldesidir. İzmir ve yakın çevresine her yıl turistik ve rekreatif amaçla gelen yüzbinlerce turist, özel turlarla yörenin zengin bitki örtüsünü tanıma ve bilgilenme gayreti içindedir.

Ayrıca; İzmir’de kurulacak arboretumun, kültürel, bilimsel, turizm hedeflerinin yanısıra üretime yönelik (örn; süs bitkisi fidanı, şifalı bitkiler, tohum, soğan ve yumru üretimi) çalışmalarla ekonomik hedefleri de olabilir.

İZMİR’DE ARBORETUM KURMAYA UYGUN ALANLAR:

(Bu bölümü birlikte görüşüp mantıklı öneriler hazırlamalıyız)

Örn.;

İzmir’de mülkiyeti, genişliği, topoğrafik yapı özellikleri, ulaşım kolaylığı, toprak özellikleri, su varlığı, vb. yönlerinden arboretum kurmaya elverişli olduğu düşünülen alanlar şunlar olabilir:

1. 68 ha genişliğindeki Torbalı Orman Fidanlığı içinde bu amaca tahsis edilebilecek yaklaşık 10.....?? ha genişliğindeki alan.
2. Tahtatalı barajı çevresindeki orman alanı

Seçilen alanların;

Mülkiyeti devlete ait olmalı ve koruma statüsü olmalı:

Sınırlama: Sınırları belirli- güvenli olmalı, yasal ve fiziksel olarak koruma altında olmalıdır.

Ulaşım: Ulaşım sorunları olmamalı

Mevcut alt yapı olanakları: Toprak bitki yaşamına elverişli ya da yer yer ıslah edilebilir olmalı. Bölgesel ve lokal iklim özellikleri uygun olmalı. Su alanlarda mevcut kuyulardan ve sulama sisteminden, elektrik gereksinimi tesislerdeki mevcut bağlantılardan sağlanmaktadır. Vd. Alt yapıyla ilgili harcamalar kolay karşılanabilir olmalıdır.

Ege Üniversitesi Fen Fakültesi botanik Anabilim Dalı, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Arboretumlarla doğrudan ilgili bilim dallarıdır. Bir arboretumun planlanması tasarımı ve bakım sürekliliğinin sağlanması bakımından yeterli bilgi birikimi hazırdır.

Torbalı Fidanlığı Orman Bakanlığı ve Orman Genel Müdürlüğü denetiminde uzun yıllardan beri fidan üreten bir tesistir. Yetişmiş uzman kadroya ve araç – gerece sahiptir. Ayrıca İzmir Ormancılık Araştırma Enstitüsü bu alanda uzun yıllardan beri çeşitli araştırmalar sürdürmektedir.

Her iki alan üzerinde de bir Arboretum ya da botanik bahçesi kurma düşüncesi zaman zaman gündeme gelmiş ancak çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememiştir. Bu nedenler arasında önemli görülenler kısaca aşağıdaki başlıklarda özetlenebilir:

- Her iki alana sahip olan kurumlar söz konusu alanlarda uzun vadeli bir arboretum tesisine olanak verecek yasal düzenlemeyi sağlayamamışlardır.
- Alt yapıyla ilgili en az düzeyde olsa bile gerekli harcamayı yapacak ekonomik destek bulamamışlardır.
- Arboretumun yönetimini ve bakımını uzun vadede üstlenecek personele ait sabit kadroları oluşturamamışlardır.

BARAJ GÖLÜ TAHTALI ÇEVRESİNDEKİ ORMAN ALANLARINDAN YAPILACAK TAHSİS VE TECİL. ORMANCILARALA PAYLAŞ

ÖZET

Arboretum ansiklopedilerde odunsu bitkilerin sergilendiği bahçeler olarak tanımlanır. Arboretumlarda çeşitli ağaçlar ve çalılar yeşil alan düzenleme- bitkilendirme amaçlarına yönelik özellikleriyle tanıtılmaktadır. Bu alanlar kent halkının kültürel gereksinimine olduğu kadar, dinlenme gereksinimine de hizmet etmektedirler, aynı zamanda kent iklimi ve kent sağlığı için de önemli alanlardır.

Yeryüzündeki bitki varlığının önemi eğitim kurumlarının çeşitli aşamalarında anlatılmaktadır. Tarım ve ormancılık uygulamalarıyla doğrudan ilgili olanlar dışında bitkilerle ilgili bilgiler genelde teorik aşamada kalmakta, insanların onları olgunluk aşamasında bizzat görebilerek tanımaları, ilgilenmeleri, sevmeleri, koruma, aynı zamanda yararlanma düşüncesine ya da gayretine ulaşmaları mümkün olmamaktadır.

İzmir Akdeniz fitocoğrafya bölgesinin bitki yaşamı bakımından sahip olduğu tüm olumlu özelliklere sahiptir. Yani İzmir’de kurulacak bir arboretumda bölgede yaşayabilen pek çok odunsu bitki türü bir arada, açık alanda yaşatılıp sergilenebilir. Ayrıca Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Afrika ve Asya’nın benzer iklim özellikleri gösteren bölgelerinde yaşayan pek çok odunsu bitkinin İzmir’de sergilenmesi, tanıtılması olanaklıdır.

İzmir bir üniversite kentidir, bitkilerin çeşitli özellikleriyle ilgilenen bölümlerin gözlem ve araştırma materyaline gereksinimi vardır.

İzmir bir turizm beldesidir, her yıl İzmir ve yakın çevresine turistik ve rekreatif amaçla gelen yüzbinlerce turist, özel turlarla yörenin zengin bitki örtüsünü tanıma ve bilgilenme gayreti içindedir.

Bildiride arboretum kavramı, işlevleri, kent ve bölge için önemi, İzmir’in sahip olduğu doğal ve kültürel özellikleri yönünden bir arboretum kurmaya ne denli hazır olduğu anlatılacaktır.